

Rodno osvještavanje politika u Hrvatskoj: prožimajući ili marginalni cilj nacionalnih strategija?

Marjeta Šinko^{*}

Ana Petek^{**}

UDK 316.356.2-055.3(497.5)

351.751-055.3(497.5)

314.6-055.3(497.5)

<https://doi.org/10.31297/hkju.22.3.1>

Original paper / izvorni znanstveni rad

Received / primljeno: 29. 4. 2022.

Accepted / prihvaćeno: 26. 9. 2022.

Rodno osvještavanje politika, kao primjena rodne vizure pri stvaranju svih javnih politika, danas je neizostavan pristup u rješavanju problema rodne nejednakosti. Prema tome načelu, pitanja roda i rodnih odnosa trebaju se uzeti u obzir neovisno o resoru i o fazi procesa odlučivanja. Na temelju kvalitativne analize sadržaja hrvatskih strateških dokumenata rad preispituje do koje je mjere rodno osvje-

^{*} Dr. sc. Marjeta Šinko, docentica na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu (Assistant Professor, Faculty of Political Science, University of Zagreb, Croatia, email: marjeta.sinko@fpzg.hr).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1422-4788>

^{**} Dr. sc. Ana Petek, izvanredna profesorica na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu (Associate Professor, Faculty of Political Science, University of Zagreb, Croatia, email: apetek@fpzg.hr).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9553-8334>

štavanje politika prisutno u hrvatskim javnim politikama. Analiza je usmjerena na ciljeve javnih politika, kao početno mjesto inoviranja dizajna svakog resora, te je utemeljena na dvjema razinama rodno osviještene politike: supstantivnoj (sektorski i vrijednosno orijentirani ciljevi) te proceduralnoj politici (evaluacijski, procesni i instrumentalno orijentirani ciljevi). Nalazi istraživanja pokazuju vrlo poražavajuće rezultate – u Hrvatskoj nije prisutan čak ni birokratski tip rodnog osvještavanja politika.

Ključne riječi: ciljevi javnih politika, kvalitativna analiza sadržaja, rodno osvještavanje politika, strateški dokumenti

Je li rodno osviještena politika transformacijska strategija, birokratsko sredstvo integracije ili proces postavljanja agende?

(Squires, 2015, str. 480).

1. Uvod

Gender mainstreaming, to jest rodno osviještena politika ili rodno osvještavanje politika (ROP) postao je dominantan pristup Europske unije (EU) problemu rodne, odnosno spolne nejednakosti krajem 20. i početkom 21. stoljeća.¹ Kada je Republika Hrvatska (RH) postala država kandidatkinja, a posebice punopravna članica EU-a, preuzela je na sebe obvezu implementiranja ROP-a. Najkraće rečeno, riječ je o razmatranju roda i rodnih odnosa u svim fazama procesa stvaranja javnih politika te „spašavanja” tzv. ženskih pitanja s javnopolitičkih margina njihovom integracijom u raznorodne javne politike. Čak i kada se potonje bave pitanjima i problemima koji se, na prvu, čine rodno neutralnima.

Neovisno o pristupanju EU-u, pravni sustav RH omogućava prelijevanje rodnih, odnosno spolnih tema u ostale sektore javnih politika. Promjena Ustava iz 2000. godine ravnopravnost spolova postaje jedna od najviših vrednota „ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje

¹ Rodno osviještena politika propisana je čl. 3./2. Amsterdamskog ugovora, koji je donesen 1997., a stupio je na snagu 1999. godine (European Communities, 1997).

Ustava” (Ustav Republike Hrvatske iz 2014., čl. 3.). Nadalje, trenutnačno važeći Zakon o ravnopravnosti spolova (ZORS) iz 2008. godine donesen je kao organski zakon. Organskim zakonima uređuju se temeljna prava i slobode građana/ki, izglasavaju se kvalificiranom većinom te se u hijerarhiji pravnih akata nalaze ispod Ustava, no iznad običnih zakona. To znači da se svaki običan zakon može procijeniti s obzirom na kongruenciju sa ZORS-om, ali i općim ciljem ostvarivanja ravnopravnosti spolova. Dodatno, ZORS i eksplicitno definira te propisuje ROP.² Sve navedeno daje snažne formalne osnove za provođenje rodnog osvještavanja javnih politika u Hrvatskoj.

Gljučno je napomenuti da se rodno osvještavanje na razini EU-a primarno implementira strateškim javnopolitičkim dokumentima kao tzv. meki pristup – sve češće i unutar okvira otvorene metode koordinacije (Lombardo & Meier, 2007; Beveridge & Velluti, 2008; Kantola, 2010). Istodobno, politike ostvarivanja ravnopravnosti spolova po svojoj su prirodi višesektorske – ulaze u nadležnosti više resora (vidi i Petek, 2014b). Njihov je konačni cilj ukidanje spolne diskriminacije u raznorodnim društvenim područjima i aktivnostima. Kao takve nužno se isprepleću s ostalim strateškim i akcijskim dokumentima. I u posljednjoj donesenoj Nacionalnoj politici za ravnopravnost spolova za razdoblje od 2011. do 2015. godine (NPRS) ta se činjenica uvažava konstatacijom da „sastavni dio strateškog okvira za promicanje ravnopravnosti spolova čine i drugi nacionalni planovi, programi i strategije” kao i da je „važan sinergijski učinak provedbe” (Hrvatski sabor, 2011, I. UVOD) tih raznovrsnih nacionalnih politika.

Dakle, a za razliku od drugih strateških dokumenata, donošenje (kao i sam sadržaj) NPRS-a ukotvljeno je u pravnim aktima veće važnosti. NPRS na to se i eksplicitno poziva, navodeći ZORS „kojim su utvrđene opće osnove za zaštitu i promicanje ravnopravnosti spolova kao temeljne vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske” (Hrvatski sabor, 2011, II. PRAVNA OSNOVA). Logično je stoga testirati jesu li ciljevi NPRS-a specifično, i ostvarivanje rodne jednakosti općenito, prisutni u drugim hrvatskim strateškim dokumentima. Do danas su takve empirijske analize za Hrvatsku oskudne,

² Čl. 3./1. Zakona navodi da su „(d)ržavna tijela, tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, pravne osobe s javnim ovlastima, te pravne osobe u pretežitom vlasništvu države i jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave dužni (...) u svim fazama planiranja, donošenja i provedbe pravnih akata, odluka ili akcija, ocjenjivati i vrednovati učinke tih akata, odluka ili akcija na položaj žena, odnosno muškaraca, radi postizanja stvarne ravnopravnosti žena i muškaraca.” (Zakon o ravnopravnosti spolova iz 2008., naglasak autorica).

a kao primarni (i vrijedni) izvori procjene stanja služe stručne analize feminističkih nevladinih organizacija (v. primjerice CESI, 2022).

Konkretno, ovaj se rad pita postoji li, a ako da, u kojem obliku, rodno osvještavanje politika u hrvatskim strateškim dokumentima. Dakle, cilj je rada ponuditi detaljan opis elemenata rodnog osvještavanja javnih politika kako bi se utvrdilo koji je tip prisutan u Hrvatskoj. Time će se neizravno propitati i koliko su temeljne ustavne vrednote u Hrvatskoj samo deklarativno određene te dosege koherentnosti pri stvaranju različitih hrvatskih javnih politika. Pritom namjera rada nije analizirati kontekstualne uvjete ni dinamiku nastanka nacionalnih politika u Hrvatskoj. Rodno osvještavanje politika istražiti će se na temelju analize četiriju strateških dokumenata hrvatske vlasti, prema pravilima kvalitativne analize sadržaja (Schreier, 2012), usmjeravanjem na ciljeve koje te strategije ističu. Ciljevi javnih politika normativni su elementi dizajna javnih politika jer ističu poželjna buduća stanja, ono čemu se teži te su stoga lokacija na kojoj bi se novi trendovi i načela stvaranja javnih politika trebali prvo pojaviti. Ciljevi i instrumenti, koji čine osnovu dizajna svake javne politike, uvijek su najočigledniji i najobuhvatnije prisutni upravo u strateškim dokumentima. Neovisno o prigovorima da dizajn javnih politika općenito, ili nacionalne strategije specifično, u Hrvatskoj nemaju velik utjecaj na ishode pojedinih državnih resora, oni ipak čine neizostavan dio procesa odlučivanja. NPRS kao stariji strateški dokument pritom služi kao mjerilo za ostale analizirane politike. Iz postojećeg uzorka analiziranih politika šireg projekta o ciljevima hrvatskih javnih politika (v. Petek, 2022) odabrane su tri strategije koje su najviše srodne svrsi NPRS-a. Analizom se teži utvrditi koliko su se pitanja rodne ravnopravnosti zaista prelila u ostale izabrane strategije, što se očituje u istim, srodnim i preklapajućim ciljevima tih politika.

Rad je strukturiran na sljedeći način: nakon uvodnih razmatranja u tekstu slijedi prikaz rodno osviještene politike – njezine konceptualizacije, nastanka, razvoja i kritika. Potom se iznosi prikaz metodologije istraživanja. Slijedi opis dobivenih podataka te njihova analiza i interpretacija koje povezuju uvide iz hrvatskog slučaja s korištenom literaturom. Analiza je strukturirana na dvije razine: na temelju sektorski i vrijednosno orijentiranih ciljeva pokušava se utvrditi koliko su teme rodne ravnopravnosti prisutne u ostalim strategijama, a na temelju procesno, instrumentalno i evaluacijski orijentiranih ciljeva, traženjem postojećih i potencijalnih prelijevanja sadržaja strategija, pokušava se utvrditi koji je model ROP-a prisutan u Hrvatskoj. Zaključak sumira izneseno, ali i daje preporuke za budućnost na temelju glavnog uvida da u hrvatskim javnim politikama nema čak ni birokratskog tipa rodnog osvještavanja politika.

2. Analitički okvir: određenje sadržaja i tipova rodnog osvještanja politika

Rješavanje problema neravnopravnosti spolova dobiva zamah nakon Drugoga svjetskog rata kada se mobilizacijom i umrežavanjem aktera u međunarodnoj areni ta tema uspijeva nametnuti u nacionalne odlučivačke agende. Kao osobito plodno tlo za takav tip umrežavanja i pritiska pokazale su se svjetske konferencije o ženama Ujedinjenih naroda (UN) koje se organiziraju od 1975. godine. Osim UN-a, i EU je bio iznimno važna arena unutar koje su se odvijale zagovaračke aktivnosti, transfer znanja i difuzija javnopolitičkih rješenja. Feministice i zagovornice spolne ravnopravnosti koristile su se prigodama ovisno o povoljnom kontekstu – katkad se transfer odvija iz UN-a u EU, katkad obratno. Osim fluidnosti javnopolitičkih rješenja, između režima može se uputiti i na njihovu fluidnost tijekom vremena. Istraživači/ce tako detektiraju tri distinktivna pristupa Europske unije rješavanju problema spolne ravnopravnosti koje, do određene razine, možemo poistovjetiti s povijesnim fazama.³ Naime, nije riječ o tome da novi pristup potpuno potiskuje prethodni, već da, jednom prihvaćen, s njim supostoji. Ti su pristupi jednako postupanje, pozitivne mjere i ROP.⁴

Jednako postupanje povijesno je prvi pristup i počiva na elementarnoj spoznaji da žene i muškarci nisu ravnopravni – čak ni u formalnopravnom smislu – te je nužno osigurati ovu, *de iure*, ravnopravnost i zabraniti izravnu spolnu diskriminaciju. Kao što je i iz samog naziva razvidno, riječ je o jamstvu jednakog postupanja (i jednakih prava) muškaraca i žena. Iz današnje vizure demokratskih zemalja, taj se pristup može činiti arhaičnim

³ Nakon pionirskih djela Catherine Hoskyns i Sonije Mazey objavljenih sredinom devedesetih godina 20. stoljeća, to područje istraživanja i objavljivanja doživjelo je ubrzan procvat i proliferaciju. Kao važnu autoricu, uostalom i stručnjakinju koja je sudjelovala u koncipiranju i pravnom formuliranju koncepta rodnog osviještene politike za Vijeće Europe, možemo navesti Mieke Verloo. Iz mnoštva ostalih važnih autora/ica mogu se izdvojiti: Johanna Kantola, Judith Squires, Sylvia Walby, Sophie Jacquot, Mary Daly, Jill Lovecy, Emanuela Lombardo, Petra Meier, Carol Bacchi, Joan Eveline, Diane Sainsbury, Alison Woodward, Roberta Guerrina, Gill Allwood, Sabine Lang, Petra Ahrens, Maria Stratigaki, Jill Rubery, Jo Shaw, Emilie Hafner-Burton, Mark A. Pollack, Samantha Velluti, Fiona Beveridge, Heather MacRae, Gabriele Abels, Maxime Forest, Elisabeth Prügl itd. Značenje i bogatstvo doprinosa može se potvrditi i činjenicom da je 2021. godine objavljen Routledgeov priručnik o rodu i politici EU-a s više od 30 poglavlja i doprinosom više od 50 autorica, što čini samo malen dio istraživačkih fokusa i istraživača/ica koji djeluju u području roda i politike/politika EU-a.

⁴ Za detaljan prikaz nastanka i razvoja tih pristupa v. Šinko, 2018.

i simplističkim. No kako se i u demokratskim zemljama danas događaju sve češći napadi na ženska ljudska prava, taj se pristup čini i dalje nužnim. Sljedeći pristup počiva na spoznaji da jednako postupanje jest nužan, no svakako ne i dovoljan uvjet za ostvarivanje spolne ravnopravnosti. Stoga se pokušava uhvatiti ukoštac s neizravnom diskriminacijom, odnosno omogućiti stvarne šanse ženama za uživanje svojih formalnih prava, putem instrumenata pozitivne akcije poput kvota.

Rodno osviještena politika pokušaj je nadilaženja dvaju starijih pristupa i inoviranje javnopolitičkog i institucijskog odgovora na problem spolne/rodne nejednakosti. Dok je u prvom pristupu fokus bio na sravnjivanju prava žena i muškaraca, a u drugom na davanju mogućnosti ženama, potomji pokušava iznova promisliti i konfigurirati rodne odnose. Temeljna je misao vodilja da sve, čak i naizgled rodno neutralne politike, imaju neizravne rodne učinke te ih treba preispitivati, analizirati i pratiti u svim fazama stvaranja javnih politika kroz rodnu vizuru. Koliko god plodonosne ciljane politike spram žena ili antidiskriminacijske politike mogle biti, poruka je zadnjeg pristupa da ostvarivanje supstancijalne jednakosti nije moguće bez drastičnih strukturnih promjena. Na primjer, prometna politika može izgledati kao rodno neutralna politika u punom smislu te riječi. No ako analize pokažu da se žene u znatno većoj mjeri koriste sredstvima javnog prijevoza i da su u znatno manjoj mjeri vlasnice osobnih automobila (a mnoga to pokazuju), tada smanjenja financiranja javnog prijevoza ili ukidanje linija imaju primarni učinak na žene, na njihove poslovne i obrazovne mogućnosti, slobodu kretanja, pa čak i osjećaj sigurnosti.

Pa ipak, i dvadesetak godina nakon što je prihvaćen kao nov pristup u dizajniranju javnih politika, ROP nije zaista zaživio i ostvario svoju inicijalnu radikalnu viziju (True, 2015). Dapače, neke feministice i rodne stručnjakinje upućuju mu snažne kritike – a najrazočaranije od njih smatraju da bi se trebao i napustiti (Weiner & MacRae, 2014). ROP je postao slobodno lebdeći označitelj koji se deklarativno podupire, načelno razumije, ali u vezi s kojim se još nije uspio postići zaista djelatan konsenzus. Ta ambivalentnost upisana je u sam nastanak koncepta i njegove definicije – kao i njegovu naknadnu brzu proliferaciju. Opravdano je zaključiti da ti problemi dijelom počivaju i na „nedostatku vlasništva” (Beveridge & Nott, 2002, str. 299, prema Squires, 2015, str. 482). Taj citat aludira na činjenicu da ne postoji autoritativan međunarodni pravni izvor koji se univerzalno nametnuo. Pa tako usporedba triju definicija ROP-a najvažnijih međunarodnih institucija (UN, EU i Vijeće Europe) upućuje na različite naglaske i vizije za rodno osvještavanje javnih politika (European Institute for Gender Equality, 2016, str. 6; European Commission, 2005, str. 4).

Dapače, mnogoznačno je i razumijevanje toga što ROP jest: imenuje ga se strategijom djelovanja, mehanizmom, instrumentom, pristupom, pa i novim modelom upravljanja (Jacquot, 2010). Dvije su stvari ipak neupitne: ROP se primarno poima kao proces (*mainstream-ing*) te je poslužio kao okidač za nastanak novih oruđa rodne analize i evaluacije javnih politika.

U sklopu rodnog osvještavanja politika, pri pripremanju, praćenju i vrednovanju raznih javnopolitičkih mjera, upotrebljavaju se sljedeći novi alati: procjena relevantnosti mjera s obzirom na spol/rod (*gender relevance*), procjena utjecaja mjera s obzirom na spol/rod (*gender impact assessment*), rodna analiza (*gender analysis*), rodna statistika (*gender statistics*) te rodni proračun (*gender budgeting*) – ovdje se navode samo neki od alata.⁵ Takav visokospecijalizirani tip rodne ekspertize oslanja se na podugovaranje rodnih stručnjakinja od vlasti ili edukacije postojećih stručnjakinja unutar tijela vlasti, no najčešće se provodi unutar ustaljenih birokratskih aranžmana i procedura. Iako ROP ne smije biti „javnopolitički cilj sam po sebi, već sredstvo kojim se ostvaruje cilj rodne jednakosti” (EIGE, 2021), to je zamka u koju često upada. I upravo je ovo temeljna demarkacija između prepoznatih modela ROP-a: upotrebljava li ga se instrumentalno za zadovoljenje forme ili se njime pokušavaju uvesti supstancijalne reforme?

Do tipova ROP-a istraživači/ce istodobno dolaze normativno, ali i empirijski, analizirajući njegovu primjenu i učinak u posljednjim desetljećima. Analize se primarno provode u zemljama EU-a koje su najviše odmakle u rafiniranju toga novog pristupa jednakosti (Woodward, 2008). Iako postoje važne razlike s obzirom na istraživačko razdoblje, nacionalne institucijske aranžmane i sektore javnih politika koji se promatraju, navedene analize prepoznaju distinktivne karakteristike više vrsta ROP-a. Najčešće je navođena tipologija ona Judith Squires koja prepoznaje integracionistički, transformacijski i model postavljanja agende (Squires, 2015). Navedene pak Gill Allwood (Allwood, 2013) sažima na dva bipolarna tipa: integracionistički (koji je povezan s ekspertno-birokratskom implementacijom) te transformacijski (koji je povezan s participacijsko-demokratskom implementacijom). Istodobno, Petra Meier i Karen Celis prepoznaju proceduralne, supstantivne i kombinirane rodno osviještene politike (Meier & Celis, 2011).

⁵ Za kraća određenja tih pojmova v. Borić, 2007, a za upute o korištenju tim alatima za raznorodne javnopolitičke aktere u Hrvatskoj v. priručnike o rodno osviještenoj politici (Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH, 2021).

Integracionistički model oslanja se na ekspertizu postojećih rodni stručnjakinja u javnoj upravi. Budući da ROP moraju prihvatiti tradicionalni akteri – koji moraju shvatiti i prihvatiti kako su dio problema – taj model ROP-a promovira se kao nešto što je korisno za cijelo društvo. Stoga se upotrebljavaju instrumentalna retorika i argumenti povećanja produktivnosti (žene kao neiskorišten resurs, rodna jednakost kao mehanizam povećanja konkurentnosti itd.). Zbog navedenog primarna je opasnost da će se taj model ROP-a „usvojiti kao tehnokratsko oruđe u kreiranju javnih politika” (Squires, 2015, str. 489). Model postavljanja agende izmiče proces nastanka javnih politika izvan formalnih arena te se oslanja na ženske organizacije civilnog društva (OCD) koje bi trebale zagovarati skupne interese. U procesu dizajniranja manje se koriste birokratski instrumenti i naglasak je na procedurama konzultacija s nevladinim organizacijama i pokretima. Pritom je opasnost da se određene skupine nametnu ili prepoznaju kao reprezentativne te da se zanemare ili utišaju ostali glasovi – kreirajući privilegirane insajderske i marginalizirane autsajderske skupine. Transformacijski model počiva na inkluzivnoj deliberaciji, odnosno uključivanju raznorodnih stajališta u proces izrade javnih politika. Izazov je što, prema Squires, taj model nije dostatno pojmovno i praktično specificiran – pojmovno jer nije postignut konsenzus u vezi s tim što rodna jednakost treba biti u kontekstu široke deliberacije, a praktično jer nisu osmišljene djelatne procedure za provođenje tog modela (Squires, 2015, str. 487–491).

Tipologija Squires počiva na sličnosti konceptualizacija ROP-a s pristupima ostvarivanju jednakosti (koji su navedeni na početku ovog odjeljka). Tako se elementi jednakog postupanja prepoznaju u integracionističkom modelu, pozitivnih mjera u modelu postavljanja agende, dok bi transformacijski model trebao biti istinsko osvještavanje politika rodnom – koji se prepoznaje u predanosti i intrinzičnoj namjeri „propitkivanja androcetričnih standarda ili tradicionalnih uloga” (Meier & Celis, 2011, str. 472). Može se stoga zaključiti da je tipologija Squires preskriptivna. Te modele možemo shvatiti kao idealne tipove užeg i šireg opsega i dosega, a koje bismo ilustrativno mogli predočiti godovima drveta. Primjereno je stoga o njima govoriti kao o slojevanju politike (Petek, 2014a).

S druge strane, Allwood se koristi normativno-empirijskom distinkcijom kao kriterijem razlikovanja samo dva modela: realni i idealni tip ROP-a. Allwood rezimira da je većina istraživanja p(r)okazala da se ROP koristi kao forma, kao precizna procedura sadržajne praznine, kao „vježba ispunjavanja kućica lišena supstance” (Allwood, 2013, str. 43). Integracionistički model ne izaziva postojeće strukture ni rodne odnose – kategorije

žena, muškaraca, roda i moći se ne propitkuju.⁶ On se sastoji od detaljnih uputa za korištenje spomenutih rodnih analitičkih i evaluacijskih alata, no sadržajno služi ili kreiranju već poznatih politika za žene (sada pod novim proceduralnim ruhom) ili kao opravdanje za ukidanje politika usmjerenih na žene bez adekvatnih supstituta. S druge strane, transformacijski model ostaje na razini ideala, nečeg što se priželjkivalo, no što dosad nije zaista zaživjelo (Allwood, 2013).

Za ovaj rad analitički najuporabljivija tipologija čini se ona koju se ponudile Petra Meier i Karen Celis (Meier & Celis, 2011) koje prepoznaju proceduralne, supstantivne i kombinirane rodno osviještene politike. Navedenom tipologijom autorice se koriste za analizu dokumenata ne baveći se pritom pitanjem njihovih ishoda ili učinaka. Ako se javnopolitički dokument fokusira na formu, instrumente, pravila, procedure ili procese, a te „ne uokviruje kao oruđa u borbi protiv rodne nejednakosti ili za rodnu jednakost” (Meier & Celis, 2011, str. 476), tada se klasificira kao proceduralan. Suprotno, politika je supstantivna ako je usmjerena na ostvarivanje navedenog cilja, definira ga i detektira probleme u njegovu ostvarivanju. Pritom su potencijalne „čiste” supstantivne politike u opasnosti postati deklarativne jer ne sadržavaju proceduralne aspekte. Može se zaključiti da su kombinirane rodno osviještene politike najplodonosnije: one se istodobno usmjeravaju na cilj, ali i oruđa kojima bi on trebao biti postignut. Važno je ipak naglasiti da procedura treba biti u funkciji ostvarivanja cilja, a ne obratno (Meier & Celis, 2011).

Usprkos utemeljenim kritikama svih postojećih modela rodnog osvještavanja politika, koje možda dijelom proizlaze i iz faze razvoja ROP-a, odnosno njegove još nedovoljne zrelosti, on se čini kao trenutačno nezaobilazan trend u rješavanju problema rodne/spolne nejednakosti. Naš je rad okrenut pitanju u kojoj je mjeri ROP prisutan u Hrvatskoj, je li ga moguće uočiti u dizajnu hrvatskih javnih politika te u kojem obliku. Iako je dizajn javnih politika složena struktura elemenata (Howlett, 2011; Schneider, 2013), ciljevi kao središnji element čine se upravo onim mjestom gdje se rodno osvještavanje politika ponajprije treba pojaviti.

⁶ Važno je naglasiti da feministička misao žene ne smatra univerzalnim subjektom, već u obzir uzima napetosti koje proizlaze iz sjecišta spola/roda, klase, rase, etniciteta, seksualne orijentacije, vjere itd. To je najizravnije povezano uz koncept intersekcionalnosti (za prijevod pionirskog djela vidi Crenshaw, 2009). U strateškim dokumentima analiziranim u ovom radu termin „intersekcionalnost” se ne koristi, već izrazi žene uz određene atribute.

3. Metodološki okvir: kvalitativna analiza sadržaja strateških dokumenata

Analiza je utemeljena na širem istraživačkom okviru projekta „Kako vlada Vlada”. Projekt je usmjeren na ciljeve hrvatskih javnih politika, a njihove dimenzije i varijante određene su uz pomoć kvalitativne analize sadržaja (Schreier, 2012). Kodirano je 11 strateških dokumenata hrvatske vlasti uz pomoć softvera NVivo (Petek, 2022). Iz svakog dokumenata segmentirane su jedinice kodiranja na temelju tematskog kriterija – svaka jedinica sadržava po jedan cilj. A zatim su kodirane u pet glavnih kategorija koje pokazuju osnovne tematske dimenzije ciljeva: sektorski, procesno, evaluacijski, instrumentalno i vrijednosno orijentirani. Potkategorije, njih ukupno 28, odnose se na pojedinačne ciljeve poput sigurnosti, suradnje, efikasnosti ili jednakosti.⁷

Ovaj rad komparacija je četiriju sektora, odnosno četiriju strateških dokumenata koji se odnose na politiku zapošljavanja (Ministarstvo rada i mirovinskoga sustava, 2017), obrazovnu politiku (Hrvatski sabor, 2014), pitanje zaštite od nasilja u obitelji (Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, 2017) te spolnu ravnopravnost (Hrvatski sabor, 2011) sa žarištem u zadnjem. Sve strategije koje su bile uključene u kodiranje raspodijeljene su u tri skupine. Prvu skupinu čine strategije koje se odnose na klasične državne resore: strukturirane su oko skupa povezanih aktivnosti i čine nadležnost pojedinog ministarstva. Drugu skupinu čine strategije fokusirane na specifične društvene skupine, pa su „razlomljene” između nadležnosti više ministarstava. Posljednju, treću skupinu čine uže fokusirane strategije koje se bave pojedinačnim javnopolitičkim pitanjem, a koje se također preklapa s nadležnostima više ministarstava (Petek et al., 2021a; Petek 2022). Obrazovanje i zapošljavanje pripadaju skupini klasičnih resora; ravnopravnost spolova strategija je utemeljena na ciljanoj skupini; a nasilje u obitelji ulazi u strategije o užoj temi javnih politika. Time ova analiza uključuje sve vrste javnih politika, odnosno strategija iz uzorka.

No osim kriterija vrste strategije uzorkovanje je izvršeno i po tematskom ključu. Izabrale smo strategije koje se tematski preklapaju, s obzirom na to da je to najpovoljniji kontekst za pojavljivanje ROP-a. U strategiji spolne ravnopravnosti prepoznaje se sedam ključnih područja djelovanja, od

⁷ Za sve detalje metodološkog postupanja v. Petek et al., 2021a, a posebice metodološki dodatak Petek et al., 2021b.

čega su tri pokrivena i ostalim strategijama u našem uzorku: stvaranje jednakih mogućnosti na tržištu rada, unaprjeđenje primjene rodno osjetljivog odgoja i obrazovanja te uklanjanje svih oblika nasilja nad ženama. Stoga su ta usmjerenja NPRS-a dodatan razlog za odabir navedenih strategija. Vremenski okvir izabranih strategija ne preklapa se u cijelosti. No svi su izabrani dokumenti posljednje donesene strategije te čak i kad im je istekao okvir važenja, nisu zamijenjene novijim strategijama. S obzirom na to da je fokus na spolnoj ravnopravnosti, prikladno je i da je pripadajući dokument najstariji, što je eventualno ostavilo prostora da utječe na ostale, da se njegov sadržaj prelije u dokumente o obrazovanju, zapošljavanju ili nasilju u obitelji. Sve to također postavlja najpovoljniji kontekst za pojavljivanje ROP-a u raznim oblicima.

Izabrani strateški dokumenti zajedno sadržavaju 483 cilja, odnosno jedinice kodiranja. Obrazovna strategija sadržava 222 cilja, zapošljavanje 72, nasilje u obitelji 71, a spolna ravnopravnost 118 ciljeva. Navedeni ciljevi raspodijeljeni su po 28 potkategorija sheme kodiranja (v. tablicu 1).⁸ Pri odabiru potkategorija za analizu vodile smo se ponajprije teorijskim uvidima te smo izabrale one potkategorije koje su značenjski povezane s ROP-om i u kojima se potencijalno može pronaći prelijevanje tema rodne ravnopravnosti ili neki element tipova ROP-a. Kako bismo širu shemu kodiranja restrukturirale radi analize rodno osvještavanja politika, selekciju između postojećih 28 potkategorija provele smo prema tematskom kriteriju pritom izabirući one potkategorije koje su na neki način povezive s ROP-om – bilo upućujući na proceduralne ili supstantive aspekte ROP-a, kako su ih prepoznale Meier i Celis (2011). Trudile smo se uvrstiti što više potkategorija, no ipak je iz analize isključeno 12 potkategorija (v. tablicu 1, označeno kurzivom) s obzirom na to da smisao jedinica kodiranja koje one okupljaju ništa ne govori o ROP-u niti se u njima potencijalno ROP može prepoznati (primjerice zaštita okoliša ili nacionalni identitet).

⁸ Jedna se jedinica kodiranja, u skladu s pravilima kvalitativne analize sadržaja, smjela kodirati samo jedanput u jednu glavnu kategoriju. Zato ukupni broj jedinica kodiranja svih potkategorija nije identičan zbroju jedinica kodiranja za pojedinu potkategoriju (za detalje v. Petek et al., 2021a, 2021b; Petek, 2022).

Tablica 1: Ukupna zastupljenost ciljeva u četiri analizirane strategije

Cilj/potkategorija	Frekvencija	%
Društvena uključenost i osnaživanje	78	16 %
Kvaliteta	74	15 %
Zapošljavanje	73	15 %
Osviještenost	72	15 %
Jednakost i ljudska prava	64	13 %
Jačanje kapaciteta	59	12 %
Nenasilje	47	10 %
Dobrobit i prevencija	44	9 %
Koherentnost i relevantnost	43	9 %
Efikasnost i efektivnost	42	9 %
(Re)organizirati	35	7 %
Suradnja i koordinacija	31	6 %
Strateško planiranje	28	6 %
Investirati	26	5 %
Pristupačnost	22	5 %
Odlučivanje utemeljeno na dokazima	22	5 %
Razvoj	21	4 %
Pravovremenost	20	4 %
(Re)regulirati	19	4 %
Demokratska legitimnost	19	4 %
Implementacija	18	4 %
Mobilnost	6	1 %
Pravednost i vladavina prava	4	1 %
Nacionalni identitet	4	1 %
Sigurnost	3	1 %
Održivost	2	0 %
Kohezija	1	0 %
Zaštita okoliša	0	0 %

Napomena: n (poduzorak politika) = 483 jedinice kodiranja. Ciljevi navedeni u kurzivu isključeni su iz analize.

Izvor: autorice.

Iz skupine sektorski i vrijednosno orijentiranih ciljeva, koji donose supstanciju spolne/rodne jednakosti, analiza će obuhvatiti sedam ciljeva, odnosno potkategorija, a to su *Društvena uključenost i osnaživanje*, *Zapošljavanje*, *Pristupačnost*, *Dobrobit i prevencija*, *Jednakost i ljudska prava*, *Pravednost i vladavina prava* te *Nenasilje*. Te potkategorije pomoći će nam pri ocjenjivanju do koje se mjere i na koji način tema ravnopravnosti žena i muškaraca te standardne podteme ostvarenja te ravnopravnosti (poput participacije žena u različitim područjima života, jednakost ili nenasilje) očituju u srodnim strategijama. Instrumentalni, procesni i evaluacijski orijentirani ciljevi povezani su s različitim tipovima ROP-a, s tehnikama i alatima koje ROP razvija, standardima koje treba zadovoljiti kako bi se približilo stvarnoj ravnopravnosti te prikladnim procedurama za donošenje odluka. Iz te smo skupine za analizu odabrale devet potkategorija: *Jačanje kapaciteta*, *Suradnja i koordinacija*, *Odlučivanje utemeljeno na dokazima*, *Koherentnost i relevantnost*, *Efikasnost i efektivnost*, *Osviještenost*, *Investirati*, *(Re)organizirati* te *(Re)regulirati*.

Opis i analiza podataka utemeljeni su na upravo prikazanim potkategorijama. U prvom deskriptivnom koraku svaka je potkategorija zasebno detaljno proučena na način da smo istaknule sve aspekte značenja jedinica kodiranja zasebno za svaku strategiju. U tom segmentu radi sustavnijeg prikaza nijansi i detalja koristile smo se takozvanim tekstualnim tablicama (Schreier, 2012, str. 219–230) koje sažimaju ukupni sadržaj svih citata kodiranih u svakoj izabranoj potkategoriji. Za svaku potkategoriju istaknule smo sve teme koje ona sadržava za svaku izabranu strategiju kako bi se pokazalo gdje se ROP izravno pojavljuje; zatim i kako bi se dodatno moglo odrediti gdje bi se ROP potencijalno mogao pojaviti ili podrazumijevati; te na kraju i kako bi se utemeljeno na sustavnom pregledu građe moglo utvrditi da ROP-a nema. Tematske smo elemente istaknule tzv. *coding-on* procedurom, dodatnim kodiranjem građe unutar pojedine potkategorije. U tematskoj analizi združivale smo srodne citate kako bismo ukupni sadržaj svake potkategorije sažele na nekoliko glavnih tema (Boyatzis, 1998). Tekstualne tablice za sve analizirane potkategorije, po svim strategijama i frekvencijama pojavljivanja potkategorija, dostupne su u Prilogu 1 kako bi se moglo provjeriti da su svi izvodi u analizi utemeljeni na sustavnom iščitavanju, obradi i kodiranju građe.

U drugom analitičkom koraku, na temelju komparativne analitičke strategije, uspoređivale smo strategije unutar pojedinih potkategorija, odnosno značenja tema koja pojedine strategije donose unutar potkategorija, a s posebnim težištem na strategiji spolne ravnopravnosti. Isticale smo sve elemente preklapanja značenja koja donose strategije u izabranim potkategorijama u kojima se očituje pojavljivanje ROP-a, odnosno ono što se izravno može odrediti kao

ROP. Zatim smo naglašavale sličnosti ciljeva strategija koje bi mogle „skrivati” ili postati ROP, kako bismo istaknule gdje se potencijalno može razviti ROP. Isticale smo i aspekte tema u kojima ROP posve izostaje.

4. Opis i analiza podataka: koliko se ravnopravnost spolova prelijeva u ostale strategije

Analitički dio rada, koji je zasnovan na usporedbi četiriju strategija i značenja koje one sadržavaju po izabranim potkategorijama, strukturiran je na dvije razine. Prvo ćemo se osvrnuti na sektorski i vrijednosno orijentirane ciljeve. Oni nam mogu pokazati do koje su se mjere specifična javno-politička pitanja politike spolne ravnopravnosti pretila u ostale strategije, pa se može uočiti rodno osvještavanje politika kao uključivanje rodne dimenzije u ostala područja. Na drugoj razini bavit ćemo se procesno, evaluacijski i instrumentalno orijentiranim ciljevima koji potencijalno donose mehanizme, procedure i alate razvijene u sklopu pojedinih tipova ROP-a. Svi elementi postojanja ROP-a, potencijalnog ROP-a ili izostanka ROP-a utemeljeni su na detaljnom izučavanju svake potkategorije, koje je dostupno u tekstualnim tablicama u Prilogu 1. Glavni nalazi u sažetom obliku dostupni su u tablicama 2 i 3.

4.1. Sektorski i vrijednosno orijentirani ciljevi

Među sektorski orijentiranim ciljevima najistaknutija je potkategorija *Društvenog uključivanja i osnaživanja*, koja se u strategiji rodne ravnopravnosti bogato i raznoliko razrađuje na više elemenata (v. tablicu 2). No ti elementi nisu prisutni u ostalim strategijama, izuzev strategije zapošljavanja. Navedena govori o osnaživanju obitelji te ističe u tom smislu važno uravnoteženje profesionalnih i privatnih obveza, i to eksplicitno sa svrhom rodne ravnopravnosti. Izrijekom kaže da će se „s ciljem osnaživanja obitelji u narednom (...) razdoblju naglasak staviti na mjere koje se odnose na održavanje određene razine prihoda obitelji, uključujući pronatalitetni dodatak, razvoj usluga radi usklađivanja obiteljskih obveza i profesionalnog života, podršku razvoju djeteta u ranoj dobi, podršku roditeljstvu, poticanje zapošljavanja, kao i poboljšanje rodne ravnopravnosti” (Ministarstvo rada i mirovinskoga sustava, 2017, str. 16). To je jedini njezin element u kojem se može prepoznati ROP. Elementi koje ostale strategije spominju tek možda neizravno uključuju rodnu dimenziju, ako se obrazovanje za demokraciju, osobni razvoj, cjeloživotno učenje (obrazovna strategija) ili osnaživanje

OCD-a (nasilje u obitelji) protumače kao nešto što se može odnositi i na pitanja roda i/ili probleme žena. Kada se spominju neke specifične ciljane skupine, žene, djevojke ili djevojčice nisu uključene (v. prilog 1, tablicu 4).

Tablica 2: *Preljevanje rodnih tema u sektorski i vrijednosno orijentiranim ciljevima*

	CILJ	Spolna ravnopravnost	Obrazovanje	Zapošljavanje	Nasilje u obitelji
SEKTORSKI	Društvena uključenost i osnaživanje	1. Politička participacija žena 2. Rodna ravnoteža u gospodarstvu 3. Poboljšanje položaja žena u sportu 4. Uključivanje učenica u „muška” i učenika u „ženska” područja 5. Osnaživanje specifičnih podskupina žena i OCD-a	---	Osnaživanje roditelja za ravnotežu poslovnog i obiteljskog života	---
	Zapošljavanje	1. Poboljšanje položaja žena na tržištu rada 2. Smanjenje nezaposlenosti žena 3. Promicanje zapošljavanja žena u IKT sektoru	---	---	---
	Pristupačnost	1. Pristupačnost zdravstvene zaštite za žene i djevojčice 2. Dostupnost sportske infrastrukture sportašicama	---	---	---
	Dobrobit i prevencija	1. Suzbijanje nasilja nad ženama 2. Zaštita žena žrtava nasilja 3. Uvođenje rodno osjetljivog obrazovanja 4. Zdravstvena prevencija	---	---	Prevenција i sprječavanje nasilja nad ženama
VRIJEDNOSNI	Jednakost i ljudska prava	1. Rodna ravnopravnost općenito 2. Stvarna rodna ravnopravnost 3. Diskriminacija 4. Politička ravnopravnost 5. Ekonomska ravnopravnost 6. Ravnopravnost u medijima, sportu, obrazovanju 7. Ravnopravnost na međunarodnoj i lokalnoj razini 8. Ravnopravnost u obitelji i roditeljstvu 9. Ljudska prava žena	Ravnopravna regionalna raspodjela škola s produženim boravkom	Rodna ravnopravnost	---
	Nenasilje	1. Nenasilje općenito 2. Rodno uvjetovano nasilje 3. Seksualno nasilje 4. Rješavanje problema nasilja na nacionalnoj i lokalnoj razini	---	---	Nenasilje prema ženama
	Pravednost i vladavina prava	1. Standardizirano postupanje spram žrtava seksualnog nasilja	---	---	Standardizacija postupanja

Napomena: Za strategiju spolne ravnopravnosti ističu se sve prisutne pod teme za svaku izabranu potkategoriju, a kod ostale tri strategije ističu se samo oni elementi, one pod teme

u kojima se može izravno prepoznati ROP. Za pregled svih podtema u svim potkategorijama svih strategija v. Prilog 1.

Izvor: autorice.

Potkategorija *Zapošljavanja*, koja u temeljnoj strategiji ističe poboljšanje položaja žena na tržištu rada i smanjenje nezaposlenosti žena kao cilj, u ostalim strategijama pak ni u jednom elementu ne donosi ROP izravno. Tek bi se neizravno u temama cjeloživotnog obrazovanja, zapošljivosti ili kompetentnosti radne snage, kao primjerima tema prisutnih u ostalim strategijama, moglo pronaći rodnu dimenziju – ako podrazumijevamo da sve to vodi i k poboljšanju položaja žena na tržištu rada ili konfigurira rodnu dimenziju tržišta. No to nije ROP u smislu da se rodna pitanja izravno uključuju te da se rodne teme zaista prelijevaju u područja ostalih politika. Kada strategija zapošljavanja ističe kao cilj jednake mogućnosti pristupa tržištu rada svima, pa ističe niz važnih skupina, ponovno nijedna podskupina žena koja ima višu razinu prepreka ulasku na tržište rada (primjerice žene u ruralnim područjima ili žene s invaliditetom) nije istaknuta. Identična je situacija prisutna i kod sektorskog cilja *Pristupačnosti*. Iako primjerice obrazovna strategija naglašava marginalizirane i podzastupljene skupine općenito ili ranjive skupine te uklanjanje barijera pristupu obrazovanju, rod nigdje nije izravno uključen.

Posljednji obrađeni sektorski cilj odnosi se na *Dobrobit i prevenciju*, koji se u strategiji spolne ravnopravnosti ponajprije očituje kao suzbijanje nasilja nad ženama. S time je u skladu i strategija zaštite od nasilja u obitelji. Iako su žrtve nasilja u obitelji u najvećoj mjeri žene, ta strategija gotovo uvijek govori samo generički o žrtvama. Primjerice, općenito se ističe da je važno „postizanje obazrivog pristupa prema žrtvi nasilja u cilju sprječavanja njezine sekundarne viktimizacije” (Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, 2017, str. 8). Doduše, taj bi se uvid mogao interpretirati i kao pokušaj uključivanja manje skupine muškaraca koji su žrtve obiteljskog nasilja u korpus žrtava (a koji se pak suočavaju sa specifičnim oblicima stigmatizacije u patrijarhalnom društvu). Ipak, u toj potkategoriji izravno se kao cilj ističe prevencija i sprječavanje nasilja nad ženama – što je pak kontradiktorno s navedenim i vjerojatnije upućuje na nekoherentnost ciljeva (v. tablicu 2). U drugim dvjema strategijama ne može se pronaći nikakav element koji bi upućivao na postojanje ROP-a. Sektorski ciljevi, iako najučestaliji, očito nisu mjesto u kojem je došlo do prelijevanja tema rodne ravnopravnosti jer ciljevi poput rodno osjetljivog obrazovanja, rodne ravnoteže u gospodarstvu, uključivanja žena u tzv. muška zanimanja, osnaživanja djevojčica u samozaštiti, cjeloživotnog ob-

razovanja višestruko diskriminiranih žena itd. uopće nisu prisutni u analiziranim strateškim dokumentima (v. Prilog 1, tablicu 4).

Vrijednosno orijentirani ciljevi posebice su pogodni za širenje ROP-a, odnosno rodne ravnopravnosti kao određujućeg načela za razne politike jer su definirani kao ciljevi koji prelaze granice resora i koji su usmjereni na cjelinu političkog sustava. Ipak, oni su općenito dosta škrto prisutni u analiziranim strategijama te skrivaju tek nekoliko podudarnosti i tematskih prelijevanja koja bismo mogli označiti ROP-om (v. tablicu 2; Prilog 1, tablicu 5).

U potkategoriji *Jednakosti i ljudskih prava*, središnjem i najvažnijem cilju strategije spolne ravnopravnosti, strategija zapošljavanja izravno ističe rodnu ravnopravnost kao cilj. Jednakost se u strategiji zapošljavanja spominje u obliku isticanja jednakih mogućnosti pristupa tržištu rada te izričito „kao i poboljšanje rodne ravnopravnosti” (Ministarstvo rada i mirovinskoga sustava, 2017, str. 16), dok se u druge dvije strategije ne može pronaći nijedan element u kojem bi se eventualno očitovao ROP. Primarno je prisutno generičko određenje jednakosti (npr. obrazovanje dostupno svima ili jednake mogućnosti pristupa tržištu rada svima). Dodatno se može istaknuti samo jedan detalj koji eventualno neizravno može ići u korist rodne ravnopravnosti. U sklopu cilja ravnomjerne regionalne raspodjele obrazovnih mogućnosti „teži se funkcionalno i ravnomjerno opremljenim školama s produženim boravkom čiji programi zadovoljavaju specifične razvojne potrebe učenika, kao i potrebe tržišta rada” (Hrvatski sabor, 2014, str. 111), ali i pomažu u balansiranju roditeljskih i poslovnih obveza. Osiguravanje javnih servisa brige za djecu jedan je od ključnih feminističkih zahtjeva. Uzevši u obzir da i danas većina neplaćenoga kućanskog rada kao i opterećenje koje donosi briga za djecu i starije počiva na ženama, mjere koje su usmjerene na institucionalizaciju te brige (čak i kada se ne uokviruju kao one usmjerene na ostvarivanje rodne jednakosti) mogu se takvima protumačiti.

Cilj *Nenasilja* prisutan je u samo dvije strategije, spolne ravnopravnosti i za zaštitu od nasilja u obitelji te je njegov sadržaj u dvije strategije dosta skladan. Tako strategija zaštite od nasilja u obitelji izravno ističe nenasilje prema ženama kao cilj te ističe da je primjerice potrebno „pratiti i nadzirati rad svih nadležnih tijela koja postupaju u slučajevima nasilja u obitelji i nasilja nad ženama” (Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, 2017, str. 40). Jednako tako i u potkategoriji *Pravednosti i vladavine prava*, koja je vrlo malo prisutna u svim izabranim strategijama, ponovno one o spolnoj ravnopravnosti i zaštiti od nasilja u obitelji imaju

preklapajući sadržaj. Obje kao cilj ističu važnost standardizacije postupanja prema žrtvama (v. Prilog 1, tablicu 5). Iako se i u tom slučaju kategorija žrtve uokviruje spolno/rodno neutralno, mjere koje imaju učvrstiti postupke kojima se smanjuje i/ili uklanja dvostruka viktimizacija žrtava, učvršćuje razumijevanje prebacivanja tereta dokaza te općenito pridonosi destigmatizaciji prijava nasilja – jesu ciljevi ROP-a, a koji su se razvili iz inicijalno radikalno-feminističkih ciljeva feminizma drugog vala.

4.2. Procesno, evaluacijski i instrumentalno orijentirani ciljevi

Procesno orijentirani ciljevi, zajedno s evaluacijskima i instrumentalnima, čine drugu razinu analize koja je usmjerena na inoviranje i uvođenje mehanizama, alata i tehnika kojima se treba provoditi ROP (v. tablicu 3). Jačanje kapaciteta tijela vlasti potencijalno bi moglo doprinosti ROP-u. U strategiji spolne ravnopravnosti spominje se edukacija djelatnika tijela vlasti i škola o rodnoj ravnopravnosti. Izravno se kao cilj određuje da je potrebno „provoditi sustavnu edukaciju o ravnopravnosti spolova za nositelje i nositeljice odgojnoobrazovnog procesa” (Hrvatski sabor, 2011, str. 24). Iako i strategija zapošljavanja i strategija protiv nasilja u obitelji također kao cilj spominju educiranje djelatnika u sustavima na koje se odnose, nikako ne specificiraju da ta edukacija treba obuhvaćati i rodna pitanja te se ne može označiti kao izravni element ROP-a. Obrazovna strategija koja je komparativno najviše posvećena cilju jačanja kapaciteta ni neizravno ne sadržava nikakva preklapanja ili prelijevanja tema (v. Prilog 1, tablicu 6). Uzevši u obzir da se edukacija (za jednakost) najčešće spominje kao dugoročan i najučinkovitiji mehanizam društvene promjene, da se on istodobno smatra i najmanje radikalnom intervencijom te da se za nju lakše postiže konsenzus (nego, primjerice, za instrumente pozitivne akcije), posebice je razočaravajuće da se edukativne mjere – osobito one za edukatore – nisu prelele u ostale politike, a primarno obrazovnu.

Tablica 3: *Preljevanje rodnih tema u procesnim, evaluacijskim i instrumentalno orijentiranim ciljevima*

	CILJ	Spolna ravnopravnost	Obrazovanje	Zapošljavanje	Nasilje u obitelji
PROCESNI	Jačanje kapaciteta	1. Smještajni kapaciteti za zaštitu žrtvama nasilja 2. Edukacija djelatnika o rodnoj ravnopravnosti	---	---	---
	Suradnja i koordinacija	1. Međunarodna i europska suradnja 2. Regionalna i lokalna suradnja 3. Razmjena informacija 4. Između tijela vlasti 5. S civilnim društvom	---	---	---
	Odlučivanje utemeljeno na dokazima	1. Rodna statistika 2. Rodne analize 3. Rodni učinak proračuna	---	---	---
EVALUACIJSKI	Efikasnost i efektivnost	1. Učinkovita provedba 2. Učinkovita pomoć žrtvama nasilja	---	---	Učinkovita pomoć žrtvama nasilja
	Koherentnost i relevantnost	1. Usklađivanje s međunarodnim dokumentima 2. Usklađivanje profesionalnih i privatnih obveza 3. Usklađivanje prakse 4. Uključivanje rodne dimenzije u sva područja politike	---	Usklađivanje obiteljskog i poslovnog života	---
INSTRUMENTALNI	Osviještenost	1. Promocija rodne ravnopravnosti 2. Informiranost javnosti 3. Podizanje svijesti o diskriminaciji 4. Ravnopravnost u medijima 5. Uklanjanje rodnih stereotipa 6. Na različitim razinama	---	---	---
	Investirati	---	---	---	U skloništa i savjetovališta
	(Re)organizirati	1. Skloništa i savjetovališta 2. Vrtići u tvrtkama	---	---	---
	(Re)regulirati	---	---	---	---

Napomena: Za strategiju spolne ravnopravnosti ističu se sve prisutne podteme za svaku izabranu potkategoriju, a kod ostale tri strategije ističu se samo oni elementi, one podteme u kojima se može izravno prepoznati ROP. Za pregled svih podtema u svim potkategorijama svih strategija v. Prilog 1.

Izvor: autorice.

Slično možemo uočiti i kod potkategorije *Suradnje i koordinacije*. Svi istaknuti smjerovi koordiniranja raznolikih aktera ne ističu rodnu dimenziju ni aktere koji su specijalizirani za pitanja rodne ravnopravnosti ni u jednoj analiziranoj strategiji. Jedini detalji u kojima se eventualno ROP može pojaviti jesu međuresorna suradnja i suradnja s civilnim društvom koje ističe strategija zaštite od nasilja u obitelji, ali riječ je o iznimno velikom učitavanju sadržaja koji nije izravno istaknut i na koji se zapravo akteri ne mogu pozivati u provedbi politike. Potkategorija *Odlučivanje utemeljeno na dokazima* (koja bi mogla razvijati ROP isticanjem, primjerice, ciljeva razvoja rodne statistike ili rodni analiza učinaka proračuna) u svim strategijama okuplja citate vezane uz praćenje provedbe, istraživanja i prikupljanje prikupljanja podataka – no nigdje ni na koji način ne uključuje pitanja roda (v. Prilog 1, tablicu 6). Dakle, cijela lepeza različitih rodni alata analize i evaluacije koji su razvijeni u posljednjim desetljećima nepoznata je ili neprihvatljiva kreatorima javnih politika u Hrvatskoj.

Evaluacijski orijentirani ciljevi *Efikasnosti i efektivnosti* tek na jednom mjestu pokazuju podudaranje između strategija (v. tablicu 3). Strategija spolne ravnopravnosti i strategija borbe protiv nasilja u obitelji identično naglašavaju da je cilj djelotvorna potpora žrtvama nasilja, primjerice u obliku „pružanja optimalne pomoći i podrške žrtvama nasilja” (Hrvatski sabor, 2011, str. 14) ili „pružanja učinkovite pomoći žrtvama” (Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, 2017, str. 47) – iako rodna dimenzija ni ovdje nije izravno prisutna. Osim toga, žene ili različite skupine žena nigdje nisu istaknute kao specifične ciljane skupine koje bi se, primjerice, trebale efikasnije zapošljivati ili učinkovitije educirati. Dapače, strategije zapošljavanja i obrazovanja poimence navode različite ciljane skupine, čime odsutnost žena (i specifičnih potkategorija žena) postaje očitija.

U potkategoriji *Koherentnosti i relevantnosti* kao ciljevi strategije spolne ravnopravnosti pojavljuju se usklađivanje s UN-ovim i EU-dokumentima na temelju preuzetih pravnih obveza; usklađivanje privatnih i profesionalnih obveza; usklađivanje prakse provedbe te politike; te „uključivanje rodne dimenzije u sva područja politike” (Hrvatski sabor, 2011, I. UVOD), što je najizravnija definicija ROP-a. Kao potencijalni element ROP-a treba istaknuti i izravno podudaranje strategije spolne ravnopravnosti i strategije zapošljavanja koje kao cilj ističu usklađivanje profesionalnih i privatnih obveza roditelja djece (usp. Hrvatski sabor, 2011, str. 20, i Ministarstvo rada i mirovinskoga sustava, 2017, str. 16). Dodatno, kao i strategija spolne ravnopravnosti, i obrazovna strategija i strategija zaštite od nasilja u obitelji ističu usklađivanje s međunarodnim standardima i dokumentima

kao cilj (v. Prilog 1, tablicu 7), no nigdje nisu posebice navedeni dokumenti koji se odnose na rodnu ravnopravnost. Unatoč eksplicitnom cilju uključivanja rodne dimenzije u sva područja politike koje navodi strategija spolne ravnopravnosti, stječe se dojam da se korpus međunarodne regulative koja se odnosi na rodnu jednakost ne smatra višesektorskim, već nečime što je i dalje primarno rezervirano za tzv. ženska pitanja.

Završno ćemo se osvrnuti na instrumentalno orijentirane ciljeve koji su za razvoj ROP-a iznimno važni jer se njima uvode specifični alati ROP-a (v. tablicu 3). Veliko ograničenje razvoju ROP-a čini već sama strategija spolne ravnopravnosti koja ima vrlo malo instrumentalno orijentiranih ciljeva te se uopće ne posvećuje ni reformi financijskih instrumenata ni regulativnih. Potkategorija *Osviještenosti* najprisutnija je u svim strategijama, ali ne doprinosi ROP-u izravno jer nema prelijevanja rodni tema u ostale strategije. Kada se navodi informiranost o tržištu rada, savjetovanje za profesionalno usavršavanje, senzibilizacija javnosti o problematici nasilja u obitelji ili informiranje djelatnika (v. Prilog 1, tablicu 8), nigdje se rodna dimenzija ili specifične skupine žena ne ističu zasebno.

Potkategorija *Investirati* inovira financijske instrumente, ali nigdje se ne odnosi na pitanja rodnog proračuna. Moglo bi se blagonaklono interpretirati da se investicije u obrazovanje odraslih ili u udruge civilnog društva ili potpore za samozapošljavanje i očuvanje radnih mjesta uključuju neke skupine žena, no one se kao ni rod nigdje izravno ne spominju. Strategija zaštite od nasilja u obitelji ističe važnost investiranja u savjetovališta i skloništa za žrtve nasilja – izrijekom kaže da treba „osigurati financijsku potporu radu skloništa i savjetovališta za žrtve nasilja u obitelji” (Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, 2017, str. 27) – te ćemo to jedino istaknuti kao pokazatelj ROP-a (v. tablicu 3). S obzirom na to da su korisnice takvih ustanova i javnih usluga ponajprije žene te da strategija rodne ravnopravnosti u organizacijskim instrumentima ističe upravo važnost „povećanja raspoloživih mjesta u postojećim skloništim a te razvoja mreže centara za žrtve seksualnog nasilja, kao i savjetovališta koja pružaju dugotrajnu pomoć ženama žrtvama svih oblika nasilja” (Hrvatski sabor, 2011, str. 14), to se može označiti sukladnošću instrumenata i prelijevanjem rodne dimenzije u ostala područja politika.

Osim toga, organizacijski instrumenti ne sadržavaju nikakvu dodatnu dimenziju ROP-a. Ponovno bi neki ciljevi reorganiziranja javnih usluga mogli uključivati žene, poput osnivanja centara za cjeloživotno profesionalno usmjeravanje ili sustava razvoja potencijala, ali to nije slučaj u aktualnim hrvatskim strateškim dokumentima. Regulativni instrumenti donose istu

sliku – ROP je potpuno izostao. Ponovno se u neke ciljeve može „učitati” rodna dimenzija, primjerice u reformu sveučilišne kadrovske politike, priznavanje neformalnog učenja ili u jačanje zakonskih odredbi za zaštitu žrtava nasilja (v. Prilog 1, tablicu 8), ali ipak u tim ciljevima obrazovne strategije, strategije zapošljavanja i strategije zaštite od nasilja u obitelji rodne dimenzije nema.

5. Zaključak

U zaključnom dijelu čini se važnim ponoviti ključne aspekte regulativnog okvira rodno osvještavanja politika u Hrvatskoj jer pružaju bitan kontekst naše interpretacije. Prvo, ZORS je organski zakon i eksplicitno propisuje upotrebu ROP-a u izradi hrvatskih pravnih akata. Stoga postoji pravna obveza njegova korištenja. Drugo, strategija ravnopravnosti spolova najstariji je strateški dokument. Ona je tri do šest godina starija od ostalih strategija u našem uzorku. Uzevši u obzir taj odmak, neupitno je da nisu postojala znatna vremenska ograničenja za prelijevanje ciljeva ROP-a. Treće, kriterij uzorkovanja dokumenata bila je njihova tematska sličnost s prioritetnim područjima strategije za ravnopravnost spolova. Sve navedeno upućuje na sljedeći zaključak: ako se ROP imao gdje naći, to je trebalo biti u tim dokumentima i pod tim okolnostima.

Ponovimo i da smo se u dizajnu kvalitativne analize sadržaja inspirirale modelom autorica Meier i Celis (2011). Istraživački interes nije bio ishod ili učinak tih politika, njihov stvarni utjecaj na rješavanje problema rodne nejednakosti, već detekcija načina na koji se ROP razumijeva, prezentira i proliferira u početnoj fazi osmišljavanja, dizajniranja i uvođenja javnih politika. S tom svrhom i u skladu s razlikovanjima supstantivnih i proceduralnih rodno osviještenih politika, prepoznale smo i grupirale dvije skupine ciljeva. Sedam potkategorija iz združene kategorije sektorskih i vrijednosno orijentiranih ciljeva daje obrise supstantivnog tipa rodno osviještenih politika. Ciljevi poput pravednosti, vladavine prava, osnaživanja, društvene uključenosti, zapošljivosti i sl. sve su teme rodne jednakosti. Neki od njih mogu se vezati uz prvu generaciju pristupa suzbijanja rodne nejednakosti (zapošljivost, pravednost), neke uz drugu (osnaživanje, uključenost), no neupitno je da su korpus ključnih pitanja rodne jednakosti.

Devet potkategorija iz združene kategorije procesno, evaluacijskih i instrumentalno orijentiranih ciljeva imalo je poslužiti kao okvir za prepoznavanje proceduralnih rodno osviještenih politika. Ti ciljevi koji upućuju

na procese (jačanje kapaciteta, suradnja i koordinacija i sl.), pravila (koherentnost i relevantnost i sl.) i instrumente (osviještenost, investiranje, organiziranje i sl.) najuže su povezani uz tehnički aspekt ROP-a. Sumirajući prethodno navedene teorijske uvide, može se zaključiti sljedeće: supstancijalne rodno osvještene politike bez procedure samo su mrtvo slovo na papiru; proceduralne rodno osvještene politike bez supstancije samo su „popunjavanje kućica”. Što je pokazalo naše istraživanje?

Naši nalazi pokazuju da se ROP koristi oskudno. Kada usporedimo tematske dimenzije ciljeva, vidimo da je prisutno malo više podudaranja ciljeva koje bismo povezali uz supstantivne negoli uz proceduralne rodno osvještene politike. No zaista je riječ o minimalnom broju ciljeva koji nisu poduprijeti proceduralnim aspektima. Može se stoga zaključiti da je ponudeni sadržaj ROP-a istodobno rudimentaran i deklarativan. Oskudnost proceduralnih, tehničkih aspekata govori u prilog tomu da u Hrvatskoj ne samo da nije zaživio transformacijski tip ROP-a, već ni onaj birokratskog tipa (v. Allwood, 2013; Meier & Celis, 2011; Squires, 2015).

Kada usporedimo ciljeve s obzirom na sektore, primjećuje se da je do najvećeg prelijevanja došlo u politici zaštite od nasilja u obitelji. Ipak, taj se uvid (slično kao i uvid da se najviše supstancije ROP-a može pronaći u politici spolne ravnopravnosti) čini tautološkim. Nasilje u obitelji i nasilje nad ženama jedno je od ključnih tema feminističkog aktivizma i najeklatantniji primjer rodne nejednakosti. Politika zaštite od nasilja u obitelji može se smatrati specificiranjem ključnog problema unutar šire i kompleksnije problematike rodne jednakosti. U politiku obrazovanja i zapošljavanja koje pripadaju skupini politika „klasičnih resora” ROP se uopće nije probio, a kamoli nametnuo. Taj je nalaz iznimno poražavajući kada se u obzir uzme da je ekonomska jednakost žena s muškarcima upisana u osnivačke dokumente EU-a od samih začetaka, da su problemi dugotrajne nezaposlenosti starijih žena, rodnog jaza u plaćama i diskrepancije u stopama zaposlenosti muškaraca i žena kronično prisutni te da se istodobno obrazovanje smatra najučinkovitijim i društveno najprijemljivijim sredstvom postizanja dugoročne rodne jednakosti. Na kraju, čini se posebno važnim naglasiti gotovo potpun izostanak instrumentalno orijentiranih ciljeva – čak i u strategiji spolne ravnopravnosti. Izostanak ciljeva koji su usmjereni na organiziranje javnih servisa ili financiranje mjera provedbe iznova upućuju na deklarativni karakter ROP-a kao i otpore i prepreke koji su na putu njegova dizajniranja i provedbe.

Naime, ne smije se zaboraviti da „promjene koje rodno osvještavanje zahtijeva, zapravo izazivaju norme, praksu i pretpostavke o odnosima izme-

đu žena i muškaraca” (Lombardo & Mergaert, 2013, str. 299). Otpori tim promjenama mogu biti eksplicitni ili implicitni i odvijati se u svakoj fazi procesa stvaranja javnih politika. ROP se, primjerice, može opstruirati zato što ga se smatra nevažnim (trivijalizacija problema rodne diskriminacije), skupim, rizičnim za osobnu karijeru ili zbog temeljnih ideoloških opreka. Opstrukcija može biti izravna (npr. jasna i nedvosmislena odluka o nedjelovanju), no ona je danas u liberalnim demokracijama mnogo češće neizravna i prepoznatljiva u deklarativnoj potpori koja nije popraćena adekvatnim kadrovskim, financijskim i političkim kapitalom (Lombardo & Mergaert, 2013). Autorice Elaine Weiner i Heather MacRae sumiraju opsežne i raznorodne uvide o preprekama u provedbi rodnog osvještavanja politika te navode da se one mogu sažeti u prepreke zbog slabe definiranosti, zbog otpora aktera i zbog strukturalnih prepreka (Weiner & MacRae, 2014, str. 6–7). I dok se potonja dva tipa prepreka odnose na kontekst unutar kojeg ROP treba biti donesen i implementiran, prvi tip upućuje na neodređenost koncepta na koji je uputila i Squires (2015). Ta se prepreka dodatno potencira kada se ne uvažavaju mišljenja stručnjaka/inja, kada ne postoji adekvatna edukacija dionika ni njihova primjerena koordinacija. U takvim slučajevima ROP postaje „sve i ništa”.

Iako naša analiza ne daje odgovore na pitanja o tipu otpora provođenju ROP-a u Hrvatskoj, njegova oskudna primjena u analiziranim dokumentima govori da je problem stvaran. Buduća istraživanja koja ispituju uzroke (primjerice putem intervjuiranja ili fokus grupa s ključnim akterima) ili ona koja kompariraju sličnosti i razlike primjene ROP-a u različitim javnopolitičkim sektorima tijekom vremena – radi detekcije konkretnih institucijskih prepreka ili potencijalnih veto točaka – bila bi iznimno plodonosna za rasvjetljavanje toga konkretnog problema kao i općenitog problema dizajniranja politika u Hrvatskoj. Govoreći o našoj analizi, a uzevši u obzir sve postojeće formalno-pravne pretpostavke, moramo zaključiti da ne postoje legalne prepreke za uvrštavanje ROP-a u strategije u našem uzorku. Iako se može samo predmnijevati koji su kontekstualni uzroci takve oskudne primjene ROP-a, nesumnjivo se može zaključiti da su oni (i u Hrvatskoj kao i drugdje) utjecajni. Navedeno se može potkrijepiti i sljedećim: posljednja strategija za ravnopravnost spolova donesena za razdoblje do 2015. godine; sadašnja radna skupina⁹ za izradu nove strategije osnovana je 2020. godine i dobila je nalog za izradu strategije za razdoblje

⁹ Javni poziv za prethodnu radnu skupinu (za izradu nacionalne politike za ravnopravnost spolova za razdoblje od 2017. do 2020. godine) raspisan je 2017. godine, no navedena radna skupina nije obavila taj zadatak.

od 2021. do 2027. godine (Vlada RH, 2020). Zastupnice Hrvatskog sabora u suradnji s feminističkim nevladinim organizacijama protestirale su zbog izostanka njezina donošenja i krajem 2021. godine (Stipić, 2021).

Opsezi indolencije odgovornih time postaju očiti. Rodna jednakost općenito, i rodno osvještavanje politika konkretno, veoma su nisko na popisu političkih prioriteta u Hrvatskoj već duže vrijeme. Ostaje nada da će donošenje nove nacionalne strategije za ravnopravnost spolova biti poticaj u suprotnom smjeru. Pritom je ključno da je navedena strategija dobro osmišljena, formulirana – i implementirana. Instrumentalno orijentirani ciljevi, a osobito oni povezivi s instrumentima riznice, trebaju se ekstenzivno koristiti. Ostvarivanje spolne ravnopravnosti temeljni je društveni cilj za koji moraju biti osigurana proračunska sredstva. I dosad proklamirani ciljevi trebaju biti eksplicitnije povezani uz vrednotu spolne ravnopravnosti, odnosno rodno osviješteni. Primjerice, edukacije provoditelja u svim sektorima trebaju se osmišljavati i s obzirom na taj cilj, a ne samo s obzirom na proceduralna unaprjeđenja. Odlučivanje utemeljeno na dokazima, odnosno postojeći alati rodno osviještene politike, također moraju naći svoje mjesto u procesu dizajniranja i evaluacije hrvatskih javnih politika – i za politiku spolne ravnopravnosti i za ostale tzv. rodno neutralne politike. I na kraju, ciljevi politike spolne ravnopravnosti trebaju biti koherentni i s ciljevima ostalih politika kako bi se hrvatske javne politike zaista rodno osvijestile. Potonje implicira i kvalitetnije savjetovanje sa zainteresiranom javnošću kao i učinkovitiju koordinaciju radnih skupina za izradu strateških dokumenata Republike Hrvatske.

Popis literature

- Allwood, G. (2013). Gender mainstreaming and policy coherence for development: Unintended gender consequences and EU policy. *Women's Studies International Forum*, (39), 42–52, <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2013.01.008>
- Beveridge, F. & Velluti, S. (2008). Introduction – Gender and the OMC. U F. Beveridge & S. Velluti (Eds.), *Gender and the open method of coordination. Perspectives on law, governance and equality in the EU* (1–9). Aldershot, UK: Ashgate.
- Borić, R. (2007). *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*. Zagreb, Hrvatska: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.
- Boyatzis, R. E. (1998). *Transforming qualitative information. Thematic analysis and code development*. Thousands Oaks, SAD: Sage.
- Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje, CESI (2022). Analize i istraživanja. Dostupno na <http://www.cesi.hr/category/izdavastvo/analize-i-istrazivanja/>

- Crenshaw, K. (2009). Demarginaliziranje interseksionalnosti rase i spola: crna feministička kritika antidiskriminacijske doktrine, feminističke teorije i anti-rasističke politike. U I. Radačić (Ur.), *Žene i pravo: feminističke pravne teorije* (127–155). Zagreb, Hrvatska: Centar za ženske studije.
- European Institute for Gender Equality, EIGE (2021). What Is Gender Mainstreaming. Dostupno na <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/what-is-gender-mainstreaming>
- European Commission (2005). *EQUAL Guide on gender mainstreaming*. Luksemburg, Luxembourg: Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities. Dostupno na https://ec.europa.eu/employment_social/equal_consolidated/data/document/gendermain_en.pdf
- European Communities (1997). Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts. *Official Journal C 340*.
- European Institute for Gender Equality (2016). *Institutional transformation: Gender mainstreaming toolkit*. Luksemburg, Luxembourg: Publications Office of the European Union. Dostupno na <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/toolkits/gender-institutional-transformation>
- Howlett, M. (2011). *Designing public policy. Principles and instruments*. New York, SAD: Routledge.
- Hrvatski sabor (2011). Nacionalna politika za ravnopravnost spolova za razdoblje od 2011. do 2015. godine, NN 88/11.
- Hrvatski sabor (2014). Nove boje znanja. Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije, NN 124/14.
- Jacquot, S. (2010). The paradox of gender mainstreaming: Unanticipated effects of new modes of governance in the gender equality domain. *West European Politics*, 33(1), 118–135, <https://doi.org/10.1080/01402380903354163>
- Kantola, J. (2010). *Gender and the European Union*. Hampshire, UK: Palgrave MacMillan, <https://doi.org/10.1007/978-1-137-03745-9>
- Lombardo, E., & Meier, P. (2007). European Union gender policy since Beijing: Shifting concepts and agendas. U M. Verloo (Ed.), *Multiple meanings of gender equality. A critical frame analysis of gender policies in Europe* (51–75). Budimpešta, Mađarska: Central European University Press, <https://doi.org/10.1515/9786155211393-006>
- Lombardo, E. & Mergaert, L. (2013). Gender mainstreaming and resistance to gender training: A framework for studying implementation. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 21(4), 296–311, <https://doi.org/10.1080/08038740.2013.851115>
- Meier, P. & Celis, K. (2011). Sowing the seeds of its own failure: Implementing the concept of gender mainstreaming. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 18(4), 469–489, <https://doi.org/10.1093/sp/jxr020>
- Ministarstvo rada i mirovinskoga sustava (2017). Smjernice za razvoj i provedbu aktivne politike zapošljavanja u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2018. do 2020. godine. Dostupno na <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//2016/Sjednice/2017/12%20prosinac/73%20sjednica%20VRH//73%20-%201.pdf>

- Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (2017). Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2017. do 2022. godine. Dostupno na <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/Nacionalna%20strategija%20zastite%20od%20nasilja%20u%20obitelji%20za%20razdoblje%20do%202017.%20do%202022.%20godine.pdf>
- Petek, A. (2014a). Slojevanje politike. U A. Petek & K. Petković (Ur.), *Pojmovnik javnih politika* (148–149). Zagreb, Hrvatska: Fakultet političkih znanosti.
- Petek, A. (2014b). Vrste javnih politika Theodorea Lowija: specifičnost stvaranja socijalnih politika. *Revija za socijalnu politiku*, 21(3), 361–376, <https://doi.org/10.3935/rsp.v21i3.1143>
- Petek, A. (2022). Uvodnik: ciljevi hrvatskih javnih politika, *Hrvatska i komparativna javna uprava*, 22(3), 451–467, <https://doi.org/10.31297/hkju.22.3.4>
- Petek, A., Baketa, N., Kekez, A., Kovačić, M., Munta, M., Petković, K., Šinko, M., & Zgurić, B. (2021a). Unboxing the vague notion of policy goals: Comparison of Croatian public policies. *European Policy Analysis*, 7(2), 451–469, <https://doi.org/10.1002/epa2.1106>
- Petek, A., Baketa, N., Kekez, A., Kovačić, M., Munta, M., Petković, K., Šinko, M., & Zgurić, B. (2021b). Unboxing the vague notion of policy goals: Comparison of Croatian public policies. Methodological Supplement. *European Policy Analysis*, 7(2), <https://doi.org/10.1002/epa2.1106>
- Schneider, A. (2013). Policy design and transfer. U E. Araral, S. Fritzen, M. Howlett, M. Ramesh & X. Wu (Eds.), *Routledge handbook of public policy* (217–228). New York, SAD: Routledge, <https://doi.org/10.1016/j.transpol.2012.10.007>
- Schreier, M. (2012). *Qualitative content analysis in practice*. London, UK: Sage.
- Squires, J. (2015). Je li osvještavanje politika transformacijska praksa? Teorijsko razmatranje osvještavanja politika u kontekstu raznolikosti i deliberacije. U M. Šinko (Ur.), *Žene i politika: feministička politička znanost* (481–505). Zagreb, Hrvatska: Centar za ženske studije i Fakultet političkih znanosti.
- Stipić, B. (2021). Ravnopravnost žena u Hrvatskoj: Prosvjed saborskih zastupnica jer Nacionalna strategija kasni sedam godina. Dostupno na <https://reci.hr/aktualno/politike/ravnopravnost-zena-u-hrvatskoj-prosvjed-saborskih-zastupnica-jer-nacionalna-strategija-kasni-sedam-godina/>
- Šinko, M. (2018). Politika rodne jednakosti Europske unije: javnopolitička evolucija i feministička evaluacija. *Ljetopis socijalnog rada*, 25(3), 307–341, <https://doi.org/10.3935/ljsr.v25i3.179>
- True, J. (2015). Osvještavanje globalnih javnih politika rodnom. U M. Šinko (Ur.), *Žene i politika: feministička politička znanost* (447–479). Zagreb, Hrvatska: Centar za ženske studije i Fakultet političkih znanosti.
- Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH (2021). Twinning projekt „Podrška ravnopravnosti spolova”. Dostupno na <https://ravnopravnost.gov.hr/istaknute-teme/twinning-projekt-podrska-ravnopravnosti-spolova/2878>
- Vlada RH (2020). Odluka o osnivanju Radne skupine za izradu Nacionalnog plana za ravnopravnost spolova, za razdoblje od 2021. do 2027. godine. Dostupno

- na <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Odluka%20o%20osnivanju%20radne%20skupine%20NPRS.pdf>
- Weiner, E., & MacRae, H. (2014). The persistent invisibility of gender in EU policy: Introduction. *European Integration online Papers*, 18(1), 1–20.
- Woodward, A. E. (2008). Too late for gender mainstreaming? Taking stock in Brussels. *Journal of European Social Policy*, 18(3), 289–302, <https://doi.org/10.1177/0958928708091061>

Propisi

Zakon o ravnopravnosti spolova, NN 82/08

Ustav Republike Hrvatske, NN 56/90, 135/97, 113/00, 28/01, 76/10, 5/14

GENDER AWARENESS OF POLICIES IN CROATIA: PERVASIVE OR MARGINAL GOAL OF NATIONAL STRATEGIES

Summary

Gender mainstreaming, understood as the application of gender perspective in the creation of all public policies, is an indispensable approach in solving the problem of gender inequality today. According to this principle, issues of gender and gender relations should be considered in all policy matters, regardless of the policy sector or of the phase in the decision-making process. Based on a qualitative content analysis of Croatian strategic documents, this paper offers a detailed account of gender mainstreaming elements in order to explore the scope of the presence of gender mainstreaming in Croatian public policies. Indirectly this approach examines the extent to which fundamental constitutional values in Croatia are only declaratively determined and whether coherence is achieved in the creation of various Croatian public policies. This paper is a comparison of four sectors, that is four strategic documents, related to the issues of employment, education, protection from domestic violence, and gender equality. The analysis is focused on public policy goals, which are starting points for design innovation of any sector, and is built around two levels of gender mainstreaming: substantive (sectoral and value-oriented goals) and procedural policies (evaluation, process, and instrument-oriented goals). The findings of the research show devastating results—gender mainstreaming is applied scarcely. A few more matchings of goals that can be associated with substantive rather than procedural gender mainstreaming was detected. However, it is a minimal number of goals that

are not supported by procedural aspects. It can therefore be concluded that the offered content of gender mainstreaming is both rudimentary and declarative. The paucity of procedural and technical aspects speaks in favour of the fact that not only has the transformational type of gender mainstreaming not taken root in Croatia, but not even a bureaucratic type of gender mainstreaming is present.

Keywords: *public policy goals, qualitative content analysis, gender mainstreaming, strategic documents*

PRILOG 1

Sadržaj supstantivnih i proceduralnih ciljeva hrvatskih strateških dokumenata

Prilog donosi tekstualne tablice koje detaljno prikazuju sve podteme koje sadržavaju kodirani citati u svakoj potkategoriji, i to odvojeno po strategijama kako bi se one mogle potanko usporediti. Uspoređivanjem ciljeva po potkategorijama, njihovim preklapanjem, odnosno sadržajnom srodnosti, tražile smo sve elemente u kojima se ROP izravno pojavljuje ili u kojima se može pojaviti, a isticale smo i gdje se nije pojavio. Teme unutar potkategorija razvijene su dodatnim tematskim kodiranjem pripadajućeg sadržaja povezivanjem srodnih citata. Osim pronađenih tema za svaku potkategoriju dodatno se navodi i frekvencija njezina pojavljivanja u svakoj strategiji te postotci koji pokazuju udjele pojavljivanja potkategorije u ukupnom broju jedinica kodiranja pojedine strategije. To će biti primijenjeno u svim tablicama koje slijede.

Sektorski i vrijednosno orijentirani ciljevi. Tablica 4 prikazuje izabrane potkategorije u sklopu sektorski orijentiranih ciljeva: *Društvenu uključenost i osnaživanje, Zapošljavanje, Pristupačnost te Dobrobit i prevenciju.* Društvena uključenost i osnaživanje i najzastupljeniji je cilj, ne samo u sektorski orijentiranim ciljevima nego i u svim ciljevima u izabranim strategijama. Pojavljuje se 78 puta, odnosno 16 % u ukupnom broju jedinica kodiranja u četiri strategije. U strategiji spolne ravnopravnosti i obrazovanja pojavljuje se malo iznad, a u strategijama za zapošljavanje i borbu protiv nasilja u obitelji malo ispod tog udjela. Riječ je o cilju koji je u izabranim strategijama dosta razrađen i najčešće ima čak pet tematskih elemenata.

Potkategorija *Zapošljavanja* zauzima znatan udio svih ciljeva u četiri strategije, no strategija zapošljavanja iskrivljuje taj rezultat. Kako je zapo-

šljavanje temeljni sektorski cilj navedene strategije, na nju otpada čak 51 jedinica kodiranja s tom potkategorijom te je to njezin središnji i najzastupljeniji cilj. Ostale strategije toj potkategoriji posvećuju manje od 10 % ukupnih ciljeva. Iako najviše jedinica kodiranja u toj potkategoriji broji strategija zapošljavanja, one se mogu strukturirati u tek četiri osnovne teme koje se učestalo ponavljaju, dok ostale strategije ističu još i manji broj tematskih elemenata. Potkategorija *Pristupačnosti* podjednako je zastupljena u ciljevima svih strategija, od 6 % do 3 %. Potkategorija koja spaja ciljeve *Dobrobiti i prevencije* znatno je prisutna u strategiji nasilja u obitelji, podosta u strategiji spolne ravnopravnosti te nešto malo u preostale dvije strategije. Ta potkategorija koja se najvećim dijelom odnosi na pitanja zdravlja u strategiji spolne ravnopravnosti kao cilj ističe važnost sprječavanja i suzbijanja svih oblika nasilja nad ženama te razne oblike zaštite žena žrtava nasilja. Zatim se kao preventivna aktivnost spominje uvođenje rodno osjetljivog odgoja i obrazovanja, a zdravstvena prevencija tek marginalno (v. tablicu 4).

Tablica 4: *Tematski aspekti sektorski orijentiranih ciljeva*

	Spolna ravnopravnost	Obrazovanje	Zapošljavanje	Nasilje u obitelji
DRUŠTVENA UKLJUČENOST I OSNAŽIVANJE	22 / 19 %	37 / 17 %	10 / 14 %	9 / 13 %
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Politička participacija žena 2. Rodna ravnoteža u gospodarstvu 3. Poboljšanje položaja žena u sportu 4. Uključivanje učenica u „muška” i učenika u „ženska” područja 5. Osnaživanje specifičnih podskupina žena i OCD-a 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Cjeloživotno obrazovanje 2. Obrazovanje za demokraciju 3. Osobni razvoj 4. Socijalna dimenzija studiranja 5. Podrška specifičnim podskupinama djece i mladih 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Cjeloživotno učenje 2. Osnaživanje obitelji 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Podrška žrtvi 2. Pomoć počinitelju u promjeni 3. Osnaživanje u samozaštiti 4. Razvoj vještina djece i mladih 5. Osnaživanje OCD-a
ZAPOŠLJAVANJE	10 / 8 %	10 / 5 %	51 / 71 %	2 / 3 %
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Poboljšanje položaja žena na tržištu rada 2. Smanjenje nezaposlenosti žena 3. Promicanje zapošljavanja žena u IKT sektoru 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zapošljivost 2. Cjeloživotno učenje i prekvalifikacija 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zapošljivost 2. Veća zaposlenost 3. Kompetentna radna snaga 4. Pristup tržištu rada za razne društvene skupine 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zapošljavanje žrtava 2. Evidencija žrtava u HZZ-u

PRISTUPAČNOST	3 / 3 %	14 / 6 %	3 / 4 %	2 / 3 %
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pristupačnost zdravstvene zaštite za žene i djevojčice 2. Dostupnost sportske infrastrukture sportašicama 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Općenito dostupnost kvalitetnog obrazovanja svima 2. Dostupnost visokog obrazovanja za OSI 3. Dostupnost obrazovanja odraslih za ranjive skupine 4. Uklanjanje prepreka pristupu 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dostupnost usluga za obitelji 2. Dostupnost visokog obrazovanja 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dostupnost lokalnih usluga 2. Dostupnost podataka
DOBROBIT I PREVENCIJA	14 / 12 %	6 / 3 %	2 / 3 %	22 / 31 %
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Suzbijanje nasilja nad ženama 2. Zaštita žena žrtava nasilja 3. Uvođenje rodno osjetljivog obrazovanja 4. Zdravstvena prevencija 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rana intervencija 2. Prevencija prekida obrazovanja 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prevencija napuštanja obrazovanja 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prevencija i sprječavanje svih oblika nasilja u obitelji 2. Zaštita žrtava 3. Rad s počiniteljima 4. Prevencija i sprječavanje nasilja nad ženama

Izvor: autorice.

Vrijednosno orijentirani ciljevi u četiri strategije ponajviše se očituju u potkategoriji *Jednakosti i ljudskih prava*, koja se ukupno pojavljuje 64 puta te čini 13 % svih jedinica kodiranja izabranih strategija zajedno. Kao što je vidljivo iz tablice 5, opet je ukupna visoka zastupljenost potkategorije rezultat posebna naglaska samo jedne strategije, one o spolnoj ravnopravnosti jer se u nju kodira ravnopravnost, što je središnja tema pa i najzastupljeniji cilj te strategije (39 % svih jedinica kodiranja). U ostalim je strategijama prisutna oskudno. Iako su primjeri jedinica kodiranja u strategiji spolne ravnopravnosti zaista brojni, često su repetitivni te se mogu strukturirati u desetak glavnih ideja, dok ostale strategije jednakost i ljudska prava razumijevaju u dva do tri aspekta.

U slučaju potkategorije *Nenasilja* ponavlja se slična situacija kao s prethodnom. Nenasilje u ukupnom broju svih jedinica kodiranja zajedno za četiri strategije, s obzirom na to da se pojavljuje 47 puta, zauzima udio od 10 %. No taj znatni udio ponovno proizlazi iz neujednačeno visoke posvećenosti jedne strategije tom cilju. Naravno, strategija za borbu protiv nasilja u obitelji nenasilje postavlja kao središnji i najzastupljeniji cilj koji se pojavljuje 32 puta, odnosno u 44 % svih jedinica kodiranja. Strategije

obrazovanja i zapošljavanja taj cilj uopće ne sadržavaju. No kod strategije spolne ravnopravnosti on zauzima udio od čak 13 %. U obje strategije svi citati pridruženi potkategoriji *Nenasilje* mogu se sažeti u četiri osnove teme. Posljednja je važna potkategorija vrijednosno orijentiranih ciljeva *Pravednost i vladavina prava*. Ta potkategorija iznimno je malo zastupljena u sve četiri strategije – pojavljuje se tek četiri puta. Strategija posvećena obrazovanju ističe socijalnu pravednost kao važno načelo organiziranja visokog obrazovanja. Strategije spolne ravnopravnosti i borbe protiv nasilja u obitelji ističu, pak, da je važno standardizirati postupanja prema žrtvama nasilja, odnosno ujednačiti primjenu pravnog okvira u pitanjima borbe protiv nasilja (v. tablicu 5).

Tablica 5: *Tematski aspekti vrijednosno orijentiranih ciljeva*

	Spolna ravnopravnost	Obrazovanje	Zapošljavanje	Nasilje u obitelji
JEDNAKOST I LJUDSKA PRAVA	46 / 39 %	13 / 6 %	2 / 3 %	3 / 4 %
	1. Rodna ravnopravnost općenito 2. Stvarna rodna ravnopravnost 3. Diskriminacija 4. Politička ravnopravnost 5. Ekonomska ravnopravnost 6. Ravnopravnost u medijima, sportu, obrazovanju 7. Ravnopravnost na međunarodnoj i lokalnoj razini 8. Ravnopravnost u obitelji i roditeljstvu 9. Ljudska prava žena	1. Poštovanje i promocija ljudskih prava 2. Obrazovanje dostupno svima 3. Ravnomjerna regionalna raspodjela	1. Jednake mogućnosti pristupa tržištu rada 2. Rodna ravnopravnost	1. Zaštita žrtava nasilja neovisno o spolu 2. Prava žrtava nasilja 3. Nediskriminacija
NENASILJE	15 / 13 %	0	0	32 / 44 %
	1. Nenasilje općenito 2. Rodno uvjetovano nasilje 3. Seksualno nasilje 4. Rješavanje problema nasilja na nacionalnoj i lokalnoj razini	---	---	1. Nenasilje općenito 2. Akteri 3. Kultura nenasilja 4. Specifične skupine: žene, mladi, djeca

PRAVEDNOST I VLA- DAVINA PRAVA	1 / 1 %	2 / 1 %	0	1 / 1 %
	1. Standardizirano postupanje spram žrtava seksualnog nasilja		1. Socijalna pravednost u visokom obrazovanju	---

Izvor: autorice.

Procesno, evaluacijski i instrumentalno orijentirani ciljevi. Kategorija procesno orijentiranih ciljeva zastupljena je u analizi s tri potkategorije. Jačanje kapaciteta prisutno je u ukupnom broju svih jedinica kodiranja četiri strategije s udjelom od 12 % jer se pojavljuje 59 puta. No taj rezultat ponajprije je zasluga strategije obrazovanja koja sadržava jačanje kapaciteta u udjelu od 21 %. Ostale strategije jačanje kapaciteta spominju sporadično. Preostale dvije potkategorije nešto su ujednačenije raspodijeljene. Suradnja i koordinacija kao cilj pojavljuju se u udjelu od 15 % do 3 %, a odlučivanje utemeljeno na dokazima zauzima od 7 % do 2 % ukupno evidentiranih ciljeva (v. tablicu 6).

Strategija spolne ravnopravnosti ističe dva vida jačanja kapaciteta, kao i strategija obrazovanja i zaštite od nasilja u obitelji, dok se vrlo bogata grada te potkategorije iz obrazovne strategije može sažeti na tek pet elemenata. Potkategorija *Suradnja i koordinacija* uglavnom sadržava ciljeve koje ističu na kojim se razinama treba surađivati ili koordinirati te s kojim akterima, a strategija spolne ravnopravnosti sadržava tematski najraznovrsniju građu vezano uz taj cilj. Posljednji je procesno orijentirani cilj odlučivanje utemeljeno na dokazima, koji se najčešće odnosi na praćenje provedbe (v. tablicu 6).

Tablica 6: *Tematski aspekti procesno orijentiranih ciljeva*

	Spolna ravnopravnost	Obrazovanje	Zapošljavanje	Nasilje u obitelji
JAČANJE KAPACITETA	3 / 3 %	46 / 21 %	4 / 6 %	6 / 8 %
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Smještajni kapaciteti za zaštitu žrtvama nasilja 2. Edukacija djelatnika o rodnoj ravnopravnosti 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kapaciteti općenito 2. Kompetencije nastavnika 3. Preduvjeti za cjeloživotno obrazovanje 4. Informatizacija 5. Kapaciteti za djecu s teškoćama 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Edukacija djelatnika 2. Modernizacija i razvoj sustava 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Edukacija djelatnika 2. U raznim resorima i na raznim razinama
SURADNJA I KOORDINACIJA	10 / 8 %	6 / 3 %	4 / 6 %	11 / 15 %
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Međunarodna i europska suradnja 2. Regionalna i lokalna suradnja 3. Razmjena informacija 4. Između tijela vlasti 5. S civilnim društvom 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Unutar obrazovnog sustava 2. S gospodarstvom 	<ol style="list-style-type: none"> 1. S poslodavcima 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Suradnja općenito 2. Međuresorna suradnja 3. Lokalna suradnja 4. S civilnim društvom
ODLUČIVANJE UTEMELJENO NA DOKAZIMA	7 / 6 %	5 / 2 %	5 / 7 %	5 / 7 %
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rodna statistika 2. Rodne analize 3. Rodni učinak proračuna 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prikupljanje podataka 2. Informirano odlučivanje 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Praćenje provedbe 2. Istraživanje 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Praćenje nasilja 2. Praćenje provedbe

Izvor: autorice.

Potkategorije *Koherentnosti i relevantnosti* te *Efikasnosti i efektivnosti* pripadaju u evaluacijski orijentirane ciljeve. Podjednako su ukupno zastupljene u četiri strategije – oko 9 %. Pritom se cilj koherentnosti i relevantnosti pojavljuje u udjelima od 15 % do 6 %, a cilj efikasnosti i efektivnosti od 18 % do 3 %. Iako slične po udjelima, potkategorija *Efikasnosti i efektivnosti* nešto je manje tematski raznolika te se može razložiti na manje od deset elemenata ukupno. Koherentnost i relevantnost kao potkategorija tematski najraznovrsniju građu sadržava u strategiji spolne ravnopravnosti (v. tablicu 7).

Tablica 7: *Tematski aspekti evaluacijski orijentiranih ciljeva*

	Spolna ravnopravnost	Obrazovanje	Zapošljavanje	Nasilje u obitelji
EFIKASNOST I EFEKTIVNOST	3 / 3 %	22 / 10 %	13 / 18 %	4 / 6 %
	1. Učinkovita provedba 2. Učinkovita pomoć žrtvama nasilja	1. Učinkovitost obrazovanja 2. Učinkovitost upravljanja	1. Povećanje zaposlenosti 2. Učinkovitost obrazovanja 3. Uspješnost mjera	1. Učinkovita pomoć žrtvama nasilja 2. Učinkovita prevencija nasilja u školama
KOHERENTNOST I RELE- VANTNOST	7 / 6 %	18 / 8 %	11 / 15 %	7 / 10 %
	1. Usklađivanje s međunarodnim dokumentima 2. Usklađivanje profe- sionalnih i privatnih obveza 3. Usklađivanje prakse 4. Uključivanje rodne dimenzije u sva područja politike	1. Usklađivanje s međunarodnim standardima 2. Responzivnost 3. Usklađenost kvalifikacija	1. Respon- zivnost za zahtjeve tržišta rada 2. Usklađivanje obiteljskog i poslovnog života	1. Usklađivanje s međunarodnim dokumentima 2. Responzivnost za potrebe žrtava 3. Relevantnost lokalne razine

Izvor: autorice.

U posljednjem koraku prikaza podataka osvrnut ćemo se na instrumentalno orijentirane ciljeve. Potkategorija osviještenosti je najzastupljenija – ukupno se pojavljuje 72 puta, odnosno u 15 % svih jedinica kodiranja četiri strategije. Taj se cilj dosta ujednačeno pojavljuje. Ostali instrumentalno orijentirani ciljevi zauzimaju mnogo manji udio (od 7 % do 4 % ukupno) te su većinom prisutni u obrazovnoj strategiji. U strategiji spolne ravnopravnosti ciljevi *Investirati* i *(Re)organizirati* uopće nisu prisutni kao ni cilj *(Re)regulirati* u strategiji borbe protiv nasilja u obitelji. Strategija zapošljavanja relativno je više posvećena cilju investiranja koji se pojavljuje u 13 % svih njezinih jedinica kodiranja (v. tablicu 8).

Strategija spolne ravnopravnosti ističe dosta raznovrsne ciljeve u potkategoriji *Osviještenosti*, a ostale strategije, iako imaju nešto manje tematskih elemenata, također dosta razrađuju taj cilj u odnosu na mnoge druge ciljeve. Dok se strategija spolne ravnopravnosti uopće ne posvećuje financijskim instrumentima i njihovu inoviranju, strategija borbe protiv nasilja u obitelji ističe tri aspekta u koja bi trebalo investirati. U strategiji zapošljavanja financijski se instrumenti inoviraju i reformiraju nizom potpora, a obrazovna strategija pak u toj potkategoriji posebice ističe investiranje u visoko obrazovanje, u učilišta i u studente. *(Re)organizirati*, cilj koji se

ponajprije odnosi na inoviranje javnih usluga, tek se dvaput pojavljuje u strategiji spolne ravnopravnosti, a i strategija zapošljavanja također se rijetko osvrće na reorganizaciju. Suprotno svima ostalima, obrazovna strategija u velikom udjelu ciljeva smjera na reorganiziranje, no u pravilu ističe vrlo općenita poboljšanja i unaprjeđenja većih sustava. Posljednja potkategorija odnosi se na (re)reguliranje, na inoviranje pravnih instrumenata. Strategija spolne ravnopravnosti tomu se uopće ne posvećuje, a strategija zapošljavanja i zaštite od nasilja u obitelji tek malo. Ponovno je rereguliranju najposvećenija obrazovna strategija (v. tablicu 8).

Tablica 8: *Tematski aspekti instrumentalno orijentiranih ciljeva*

	Spolna ravnopravnost	Obrazovanje	Zapošljavanje	Nasilje u obitelji
OSVIJEŠTENOST	28 / 24 %	19 / 9 %	11 / 15 %	14 / 20 %
	1. Promocija rodne ravnopravnosti 2. Informiranost javnosti 3. Podizanje svijesti o diskriminaciji 4. Ravnopravnost u medijima 5. Uklanjanje rod-nih stereotipa 6. Na različitim razinama	1. Svijest učenika o nacional-nom identitetu 2. Mehanizmi savjetovanja 3. Informiranost djelatnika 4. Opća svijest	1. Informiranost o tržištu i mjerama politike 2. Promocija cjeloživotnog učenja i mjera politike	1. Senzibilizacija javnosti za problematiku 2. Razvoj svijesti o nasilju 3. Informiranost mladih, žrtava, javnosti 4. Osvještavanje počinitelja
INVESTITATI	0	14 / 6 %	9 / 13 %	3 / 4 %
	---	1. U visoko obrazovanje 2. U digitalne sadržaje 3. U prostor i opremu 4. U obrazovanje odraslih 5. U nastavu jezika	1. Potpore za (samo) zapošljavanje 2. Potpore zadrugama branitelja 3. Potpore za očuvanje radnih mjesta 4. Stipendije	1. U skloništa i savjetovališta 2. U udruge 3. U psihosocijalni tretman počinitelja

(RE)ORGANIZIRATI	2 / 2 %	30 / 14 %	3 / 4 %	0
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Skloništa i savjetovišta 2. Vrtići u tvrtkama 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sustav osiguranja kvalitete 2. Sustav razvoja potencijala 3. Sustav za profesionalni razvoj 4. Sustav podrške razvoju kurikularne reforme 5. Sustav podrške djeci 6. Sustav s optimalnom mrežom predškolskih i školskih ustanova 7. Sustav za vrednovanje obrazovnih ishoda 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Modernizacija HHZ-a 2. Unaprjeđenje stručne prakse u visokom obrazovanju 3. Osnivanje centara za cjeloživotno profesionalno usmjeravanje 	---
(RE)REGULIRATI	0	16 / 7 %	1 / 1 %	2 / 3 %
	---	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nacionalni kurikulum 2. Pozicija ravnatelja 3. Priznavanje neformalnog obrazovanja 4. Pedagoške mjere 5. Studijski programi 6. Kadrovska politika na sveučilištu 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pravni okvir za vrednovanje prethodnog učenja 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jačanje zakonskih odredbi za zaštitu žrtava nasilja 2. Nadzor nadležnih tijela

Izvor: autorice.